



Examining the Alignment of Intended Curricula with Fitrat-Based Religious Education Curricula in Primary Education

Rojina Ahmadpour¹ | Hassan Maleki² | Mohammad Armand³ | Alireza Assareh⁴

1. PhD student in Curriculum Planning, Department of Educational Studies and Curriculum Planning, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. Email: rojinaahmadpour@gmail.com
2. Professor, Department of Curriculum Planning, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. Email: maleki@atu.ac.ir
3. Associate Professor, Curriculum Planning Department, Samt Humanities Research and Development Institute, Tehran, Iran. Email: armand@samt.ac.ir
4. Professor, Department of Curriculum Planning, Faculty of Humanities, Shahid Rajaee Teacher Training University, Tehran, Iran. Email: alireza_assareh@sru.ac.ir

Volume info

Vol. 34
Series: 71
Summer 2026

Article Type

Research Paper

Article History

Received:
15 January 2025

Revised:
22 September 2025

Accepted:
27 September 2025

Published:
23 July 2026

ISSN – E-ISSN

ISSN: 8901-1857
E-ISSN: 2821-1685



Abstract

The present study was conducted to examine the degree of alignment between the intended curricula and the Fitrat-based religious education curricula in primary education. This research is descriptive in nature and applies content analysis using the Shannon Entropy method. The statistical population includes all texts, images, self-assessments, and activities in the Heavenly Gifts (Hadiyeha-ye Asemani) textbooks from the second to the sixth grades of primary school. Accordingly, the statistical sample consists of the curriculum elements of the Heavenly Gifts series, including objectives, content, organization methods, and evaluation, using the complete enumeration approach. First, the objectives listed in the textbooks were analyzed, followed by the content of the Heavenly Gifts books. To examine the suggested instructional methods, the teacher's guidebooks were analyzed. Finally, in the evaluation section, the questions presented in the textbooks—either at the end of each lesson or within the lessons—were analyzed using a checklist prepared based on Tyler's (2017) curriculum elements. The results showed that in the second grade, content ranked first in terms of attention with an importance coefficient of 0.338, while objectives ranked fourth with 0.039 (least attention). In the third grade, content ranked first (highest attention) with 0.339, while evaluation ranked fourth with 0.083. In the fourth grade, content ranked first (highest attention) with 0.330, while objectives ranked fourth with 0.098. In the fifth grade, content also ranked first (highest attention) with 0.225, while evaluation ranked fourth with 0.121. Finally, in the sixth grade, content ranked first (highest attention) with 0.328, while evaluation ranked fourth with 0.103.

Keywords: Intended curricula, Religious education curricula, Fitrat-based, Primary education.

Cite this Paper: Ahmadpour, R & Maleki, H, Armand, M, Assareh, A. (2026). Examining the Alignment of Intended Curricula with Fitrat-Based Religious Education Curricula in Primary Education. *Journal of The Research in Islamic Education Issues*. 34(71), 69-92



Publisher: Imam Hossein University.

© The Author(s).



التحقق من مدى توافق المناهج الدراسية المقصودة مع المناهج الدراسية للتربية الدينية المرتكزة على الفطرة في المرحلة الابتدائية

روژينا احمدپور^١ | حسن ملكي^٢ | محمد آرمند^٣ | عليرضا عصاري^٤

١. طلبة دكتوراه في تخطيط المناهج الدراسية، قسم الدراسات لثوية وتخطيط المناهج الدراسية، وحدة العلوم والبحوث لجامعة الإسلامية لحره طهران، إيران | Email: rojinaahmadpour@gmail.com

2. أستاذ في قسم تخطيط المناهج الدراسية، كلية علم النفس والعلوم التربوية، جامعة العلامة الطباطبائي، طهران، إيران | Email: maleki@atu.ac.ir

3. أستاذ مشارك في قسم تخطيط المناهج الدراسية، معهد البحث والتطوير في العلوم الإنسانية "سمت"، طهران، إيران | Email: armand@sam.ac.ir

4. أستاذ في قسم تخطيط المناهج الدراسية، كلية العلوم الإنسانية، جامعة تربية المعلمين الشهيد رجائي، طهران، إيران | Email: alireza_assareh@sru.ac.ir

الْمُلَخَّص

أجريت هذه الدراسة بهدف التحقق من مدى توافق المناهج الدراسية المقصودة مع المناهج الدراسية للتربية الدينية المرتكزة على الفطرة في المرحلة الابتدائية. وتعدّ الدراسة وصفية من نوع تحليل المحتوى باستخدام أسلوب «أنتروبي شانون». يشمل المجتمع الإحصائي جميع النصوص والصور والاختبارات الذاتية والأنشطة الواردة في كتب هدايا السماوية (Hadiyeha-ye Asemani) من الصف الثاني إلى الصف السادس الابتدائي. وبناءً على ذلك، فإن العينة الإحصائية تتضمن عنا صر المناهج الدراسية لكتب هدايا السماوية في المرحلة الابتدائية بما في ذلك الأهداف، والمحتوى، وأساليب التنظيم، والتقويم، وذلك باستخدام أسلوب الحصر الشامل. جرى أولاً تحليل الأهداف الواردة في الكتب الدراسية، تلتها دراسة محتوى كتب هدايا السماوية، ولغرض دراسة الأساليب التعليمية المقترحة تم تحليل كتب دليل المعلم. وأخيراً، تم في قسم التقويم تحليل الأسئلة المطروحة في الكتب الدراسية سواء في نهاية كل درس أو ضمن الدروس نفسها، وذلك باستخدام قائمة فحص أعدت استناداً إلى عناصر المنهج الدراسي عند تايلر (١٣٩٦هـ ش). أظهرت النتائج أنّه في الصف الثاني احتلّ المحتوى المرتبة الأولى من حيث الاهتمام بمعامل أهمية (٠,٣٣٨)، بينما جاءت الأهداف في المرتبة الرابعة والأخيرة بمعامل أهمية (٠,٠٣٩). وفي الصف الثالث جاء المحتوى في المرتبة الأولى (أعلى اهتمام) بمعامل أهمية (٠,٣٣٩)، في حين احتلّ التقويم المرتبة الرابعة والأخيرة بمعامل أهمية (٠,٠٨٣). أما الصف الرابع فقد جاء المحتوى في المرتبة الأولى (أعلى اهتمام) بمعامل أهمية (٠,٣٣٠)، في حين جاءت الأهداف في المرتبة الرابعة والأخيرة بمعامل أهمية (٠,٠٩٨). وفي الصف الخامس احتلّ المحتوى المرتبة الأولى (أعلى اهتمام) بمعامل أهمية (٠,٢٢٥)، في حين جاء التقويم في المرتبة الرابعة والأخيرة بمعامل أهمية (٠,١٢١). وأخيراً، في الصف السادس جاء المحتوى في المرتبة الأولى (أعلى اهتمام) بمعامل أهمية (٠,٣٢٨)، في حين احتلّ التقويم المرتبة الرابعة والأخيرة بمعامل أهمية (٠,١٠٣). الكلمات المفتاحية: المناهج الدراسية المقصودة، المناهج الدراسية للتربية الدينية المرتكزة على الفطرة، المرحلة الابتدائية.

السنة والرقم

المجلد: ٣٤

سيف ١٤٤٨

ورقة البحث

تاريخ المقالة

تاريخ الاستلام: ١٤ رجب ١٤٤٦

تاريخ المراجعة: ٢٩ ربيع الاول ١٤٤٧

تاريخ القبول: ٠٤ ربيع الثاني ١٤٤٧

تاريخ النشر: ٠٨ صفر ١٤٤٨

ISSN – E-ISSN

ISSN: 8901-1857

E-ISSN: 2821-1685



ستناد: احمدپور، روژينا؛ ملكي، حسن؛ آرمند، محمد؛ عصاري، عليرضا. (١٤٤٨). التحقق من مدى توافق المناهج الدراسية

لمقصودة مع المناهج الدراسية للتربية الدينية المرتكزة على الفطرة في المرحلة الابتدائية؛ مجلة العمى البحث في قضايا التربية

لاسلامية؛ ٣٤(٧١): ٩٢-٩٩.



المؤلفون

الناشر: الجامعة الامام الحسين(ع)



OPEN ACCESS



بررسی میزان توافق برنامه‌های درسی قصد شده با برنامه‌های درسی تربیت دینی فطرت‌محور در

دوره ابتدایی

روژینا احمدپور^۱ | حسن ملکی^{۲*} | محمد آرمند^۳ | علیرضا عصاره^۴

۱. دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی درسی، گروه مطالعات تربیتی و برنامه‌ریزی درسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

Email: rojinaahmadpour@gmail.com

۲. استاد، گروه برنامه‌ریزی درسی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

Email: maleki@atu.ac.ir

Email: armand@samt.ac.ir

Email: alireza_assareh@stu.ac.ir

۳. دانشیار، گروه برنامه‌ریزی درسی، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی سمت، تهران، ایران

۴. استاد، گروه برنامه‌ریزی درسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی میزان توافق برنامه‌های درسی قصد شده با برنامه‌های درسی تربیت دینی فطرت‌محور در دوره ابتدایی انجام پذیرفت. پژوهش توصیفی، از نوع تحلیل محتوا با بکارگیری روش آنتروپی شانون است. جامعه آماری شامل کلیه متن، تصویر، خودآزمایی و فعالیتها کتاب هدیه‌های آسمانی پایه دوم تا ششم ابتدایی است. لذا نمونه آماری شامل عناصر برنامه‌های درسی هدیه آسمانی دوره ابتدایی از جمله اهداف، محتوی، روش- سازماندهی و ارزشیابی و با استفاده از روش کل شماری بود. براین اساس ابتدا اهداف مندرج در کتاب درسی، سپس محتوا کتابهای هدیه آسمانی و برای بررسی روش‌های پیشنهادی به تحلیل کتاب راهنمای تدریس پرداخته شد در نهایت در بخش ارزشیابی سوالات مطرح شده در کتاب‌های درسی که در آخر هر درس یا در داخل همان درس قرار دارند با استفاده از چک لیست که براساس عناصربه برنامه درسی تایلر (۱۳۹۶) تهیه و مورد تحلیل قرار گرفتند. نتایج نشان داد که در پایه دوم محتوی با ضریب اهمیت (۰/۳۳۸) رتبه اول بیشترین توجه و هدف با ضریب اهمیت (۰/۰۳۹) و رتبه چهارم کمترین توجه به آن شده است. همچنین در پایه سوم محتوی با ضریب اهمیت (۰/۳۳۹) رتبه اول (بیشترین توجه) و ارزشیابی با ضریب اهمیت (۰/۰۸۳) با رتبه چهارم کمترین توجه به آن شده است. و پایه چهارم نیز محتوی با ضریب اهمیت (۰/۳۳۰) رتبه اول (بیشترین توجه) و هدف با ضریب اهمیت (۰/۰۹۸) با رتبه چهارم کمترین توجه به آن شده است. در پایه پنجم نیز محتوی با ضریب اهمیت (۰/۲۲۵) رتبه اول (بیشترین توجه) و ارزشیابی با ضریب اهمیت (۰/۱۲۱) و رتبه چهارم کمترین توجه به آن شده است و در نهایت در پایه ششم نیز محتوی با ضریب اهمیت (۰/۳۲۸) رتبه اول (بیشترین توجه) و ارزشیابی با ضریب اهمیت (۰/۱۰۳) و رتبه چهارم کمترین توجه به آن شده است.

کلیدواژه‌ها: برنامه‌های درسی قصد شده، برنامه‌های درسی تربیت دینی، فطرت‌محور و دوره ابتدایی.

سال و شماره

سال ۳۴، پیاپی: ۷۱
تابستان ۱۴۰۵

نوع مقاله

مقاله پژوهشی

سابقه مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۲۶

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۶/۳۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۰۵

تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۵/۰۱

شابا چاپی و الکترونیکی

شابا چاپی: ۶۹۷۲-۲۲۵۱

الکترونیکی: ۵۱۹۶-۲۶۴۵



استاد: احمدپور، روژینا؛ ملکی، حسن؛ آرمند، محمد؛ عصاره، علیرضا. (۱۴۰۵). بررسی میزان توافق برنامه‌های درسی قصد شده

ا برنامه‌های درسی تربیت دینی فطرت‌محور در دوره ابتدایی؛ پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی؛ ۳۴ (۷۱)؛ ۳۸-۶۹.

مقدمه و بیان مسئله

بر اساس سند برنامه درسی ملی رویکرد حاکم بر فعالیت‌های درسی و تربیتی، رویکرد فطرت‌گرایی توحیدی است. در برنامه درسی ملی، «فطرت‌گرایی توحیدی» به عنوان رویکرد و جهت‌گیری کلان برنامه‌های درسی و تربیتی ذکر شده که در آن ویژگی‌هایی برای هر یک از عناصر اصلی تبیین شده است (وحدانی، ۱۳۹۹: ۴۵). فعالیت‌های تربیتی و خصوصاً تربیت دینی در حیات فردی و جمعی انسان، تأثیری انکارناپذیر دارند. این فعالیت‌ها برای تحقق اهداف موردنظر، تابع اصولی هستند. شناسایی و مشخص کردن اصول تربیت در هر حیطه دینی، اجتماعی، اخلاقی، عقلانی و غیره که باشد، از جمله اقدامات اساسی است که باید قبل از هر فعالیت تربیتی انجام پذیرد (عابدی جعفری و عباسعلی، ۱۳۸۴: ۳۳). در اصل، هدف تعلیم و تربیت و به ویژه تربیت در برنامه درسی بر مبنای فطرت این است که آدمی تمامیت خویش را در فعلیت بخشیدن به قابلیت‌های فطری خویش یافته و در این خویش‌تن‌یابی، جوهره روح الهی‌اش را بر اساس آیه ۲۹ سوره حجر (نفخت فی من روحی) تجربه نماید. همانطور که قرآن در آیه ۳۰ سوره روم گرایش و تمایل انسان به مبدأ هستی که موجود در ساختار ویژه روحی وی است را ترسیم نموده است (جوادی آملی، ۱۳۸۷: ۱۵۳). تربیت دینی به معنای فعلیت بخشیدن به استعدادها و کمالات بالقوه معنوی در مرتبه‌ای است. به بیان دیگر تربیت دینی عبارت است از ایجاد تغییر تدریجی در مرتبه‌ای برای انتقال از وضعیت بالقوه به بالفعل، بر اساس اهداف و ارزش‌های دینی در هر یک از ابعاد یا ساحت‌های بدنی، شناختی، عاطفی و رفتاری (کاشانی، ۱۳۸۸: ۱۸۸). نتایج تحقیقات در این خصوص نشان می‌دهند که دانش‌آموزان در اهتمام به رفتارها و مناسک دینی نسبت به بعد اعتقادی و عاطفی ضعیف‌تر هستند (مرزوقی و همکاران، ۱۳۹۸: ۶۶). همچنین گزارش‌های بسیاری وجود دارند که میانگین هویت‌دینی دانش‌آموزان را حدود ۳ از ۵ (متوسط) دانسته است (عباسی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۷۱؛ مزارعی، ۱۳۸۹). اگرچه یافته‌ها حاکی از قوت بُعد اندیشه‌ای دانش‌آموزان (آگاهی از اطلاعات و معارف دینی) نسبت به سایر وجوه دین‌داری است (مکیلانی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۵۷؛ تاجیک اسماعیلی، ۱۳۹۹: ۳۱)، اما این دانش لزوماً به گرایش و کنش منجر نمی‌شود. شاید بتوان چنین گفت که مدارس در تبیین معارف اسلامی در سطوح مختلف موفق عمل کرده‌اند (پناهی‌روا، ۱۳۹۰)؛ اما در

ایجاد شوق و انگیزه به حیات طیبه و حرکت به سوی آن همچنان نقاط ضعف وجود دارد (ایرانپور، ۱۳۹۶: ۲۹). نتایج بررسی و تحلیل محتوی کتب درسی از جمله؛ عابدی و همکاران (۱۳۹۷) نیز نشان داد که اهتمام ویژه‌ی مؤلفان کتاب دین و زندگی، افزایش شناخت افراد نسبت به اصول اساسی و فروع دین است و به بحث گرایش‌ها و تمایلات و عمل به فرامین، توجه چندانی نشده است. پورشیرازی (۱۴۰۱) نیز نشان داد که افت و خیز در تمرکز بر استفاده از روش‌های تربیتی دینی در قسمت‌های گوناگون کتاب هدیه‌های آسمان مقطع چهارم ابتدایی وجود دارد و کاظمی و زارعی (۱۴۰۱) نیز نشان دادند مؤلفه ارزش‌های اخلاقی-ارزشی بالاترین فراوانی و آموزه‌های عاطفی کمترین فراوانی را در بین مؤلفه‌ها دارا هستند. کتاب‌های هدیه‌های آسمان، فارسی و قرآن بیشترین برخورداری از آموزه‌ها را دارند و کمترین میزان در کتب علوم تجربی مشاهده می‌شود و همه کتاب‌ها در آموزش آموزه‌های دینی مضمون محور هستند.

این در حالی است وزارت آموزش و پرورش مهم‌ترین نهاد رسمی آموزش و تربیت کشور است و براساس اسناد بالادستی آن، رسالت خود را پرورش تربیت‌یافتگانی مؤمن، معتقد به معاد و متعهد به مسئولیت‌ها و وظایف در برابر خدا، خود و دیگران، ولایت‌مدار و وفادار به ارزش‌های اسلامی می‌داند (سیاحی‌زاده فرد، ۱۴۰۳: ۸). بنابراین برنامه درسی که مهم‌ترین عنصر تشکیل دهنده آموزش و پرورش است و به منزله قلب این نظام عمل می‌کند (تقی‌پورظهير، ۱۳۸۷: ۴۲) می‌تواند نقش مهمی را در پرورش دانش‌آموزان و سوق دادن آنها به سمت و سوی تربیت دینی فطرت محور ایفاء نماید. برنامه درسی به محتوای رسمی و غیررسمی، فرایند، محتوا، آموزشهای آشکار و پنهان اطلاق می‌شود که به وسیله آنها فراگیر تحت هدایت، دانش لازم را به دست می‌آورد، مهارت‌ها را کسب می‌کند و گرایش‌ها، قدرشناسی‌ها و ارزش‌ها را در خود تغییر می‌دهد (ملکی، ۱۴۰۲: ۴۳). به عبارتی، برنامه درسی قصد شده به هدف‌ها، محتوا و روش‌های یاددهی-یادگیری و شیوه ارزشیابی پیشرفت یادگیری در یک برنامه درسی اشاره می‌کند. برنامه درسی قصد شده توسط کارشناسان و برنامه‌ریزان تهیه و تولید شده و در سطح ملی یا نظام آموزشی به مدارس تجویز می‌شود. این برنامه در یک نظام آموزشی معمولاً از طریق تحلیل کتاب‌های درسی، راهنمای برنامه،

امتحانات، دستورالعمل‌ها و بخشنامه‌های رسمی، مورد بررسی و مطالعه قرار می‌گیرد (رویتایل^۱، ۲۰۱۷: ۹۱).

طی دو قرن اخیر، جنبش‌های از جمله فراگیر شدن سکولاریزم در جهان، گسترش اندیشه‌های پسامدرن (شمشیری، شیروانی‌شیری و زارعلی، ۱۴۰۰: ۲۶) و همچنین تحولات بی‌سابقه و سریع ارتباطی (مهرمحمدی و صمدی، ۱۳۸۲: ۱۸) و گسترش رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی (که بروز و ظهور خرده‌فرهنگ‌های غیراصیل دینی و نمادهای آنان را بیش‌ازپیش ممکن ساخته و جوانان را با ارزش‌های متنوع و متکثر مواجه کرده (مرزوقی و دهقانی، ۱۳۹۸: ۱۰۲) نقش مراجع رسمی و سنتی تربیت را نسبت به گذشته کم‌رنگ‌تر و دین و تربیت دینی را با چالش‌هایی اساسی مواجه کرده است (شجاعی‌زند، ۱۳۹۴: ۱۴۱). در چنین شرایطی دل‌نگرانی‌ها و تردیدهایی در دستیابی به اهداف تربیتی نظام آموزش و پرورش برای نوجوانان و نسل آینده کشور، به‌وجود آمده است (شکیافر، ۱۳۸۹: ۸؛ جواد‌یگانه، ۱۳۹۵: ۲۲). به‌ویژه آنکه گزارش‌هایی از ناکامی برخی از برنامه‌ها مانند بی‌میلی دانش‌آموزان به دروس دینی و مشارکت پایین آنان در فعالیت‌های پرورشی وجود دارد (ایرانپور، مزیدی و خوشبخت، ۱۳۹۵: ۲۸). از این جهت، ضروری است تا با ارزیابی سیاست‌ها و برنامه‌های تربیت دینی فطرت‌محور در نظام آموزش و پرورش، تصور از میزان موفقیت این سیاست‌ها در مدارس واقع‌بینانه شده و با برشمردن آسیب‌ها و چالش‌های موجود، با امید افزایش کارآمدی سیاست‌گذاری تربیت دینی در مدارس، پیشنهادهایی برای برون‌رفت از وضعیت فعلی ارائه کرد که این مساله در صورت توجه و اهتمام به برنامه‌های درسی و تحلیل و بررسی آنها امکان‌پذیر خواهد بود. بر این اساس پژوهش حاضر می‌کوشد ویژگی‌های عناصر برنامه درسی تربیت دینی فطرت‌محور در دوره ابتدایی را مورد بررسی قرار دهد تا گامی در جهت بهبود تربیت دینی فطرت‌محور در برنامه درسی برداشته شود. بنابراین در این پژوهش به مقایسه میزان توافق برنامه‌های درسی تربیت دینی فطرت‌محور با برنامه درسی طراحی شده در دوره ابتدایی پرداخته شده است. منظور از برنامه‌های درسی قصد شده، هدف‌ها، محتوا و روش‌های یاددهی-یادگیری و شیوه ارزشیابی در کتابهای هدیه آسمانی پایه‌های دوم تا ششم ابتدایی می‌باشد که توسط کارشناسان و برنامه‌ریزان تهیه و تولید شده و در سطح ملی یا نظام آموزشی به مدارس

تجویز می‌شود. با توجه به اینکه پایه اول ابتدایی کتاب هدیه آسمانی ندارد لذا این پایه از تحلیل حذف شد. سوالهای این پژوهش به شرح زیر است.

۱- میزان فراوانی عناصر برنامه درسی هدیه آسمانی شامل هدف، محتوا، روش تدریس و

ارزیابی در دور ابتدایی چگونه است؟

۲- میزان توافق برنامه درسی قصد شده کتاب هدیه های آسمانی با برنامه درسی تربیت دینی

فطرت محور در دوره ابتدایی چگونه است؟

مبانی نظری

فلسفه خلقت بشر را در همین نکته می‌توان یافت که خداوند، انسان را برای این آفرید که او به وسیله تربیت صحیح، کمال یابد و به سر منزل مقصود برسد. با علم به این هدف غایی، تربیت دینی فطرت‌محور اهمیت و جایگاه خاصی پیدا کرده است (سبحانی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۳: ۵۳). یکی از خصیصه‌ها و ارکان وجودی انسان، فطرت است. فطریات سرمایه‌های اولیه انسان است که خداوند حکیم به منظور سعادت بشر در نهاد هر انسان قرار داده و هر فرد با وجود این سرمایه‌های خدادادی به دنیا می‌آید و از رسالت‌های تربیت، به فعلیت درآوردن و پرورش صحیح فطریات است که در پرتو آن سعادت فرد پی‌ریزی می‌شود. عواطف و احساسات و عقل دو نیروی مهم فطرت و منشأ سعادت انسان می‌باشند. عواطف و احساسات در وجود انسان نهفته و در تمام ایام عمر او بر کلیه شئون زندگی فرد حاکم و مؤثر است. از سویی دیگر انسان موجودی اجتماعی است و آنگونه که از نام انسان بر می‌آید قوام زندگی او به انس و الفت بین او و هموعانش بستگی دارد (اصفهانی، ۱۳۸۳: ۱۵۴).

فطرت‌گرایی توحیدی

فطرت به معنی گونه‌ی ویژه‌ای از آفرینش بشر است. این آفرینش ویژه به انسانیت انسان خصیصه‌های ذاتی داده و وی را از دیگر موجودات جدا می‌کند. انسان‌ها دارای استعدادها و گرایش‌های خاصی هستند که در دیگر مخلوقات یا وجود ندارد و یا بدان اندازه که در انسان است تحقق ندارد. دین طریقی برای خوشبختی و کمال است و بر این فطرت استوار گشته است. همان

طور که در آیه ۳۰ سوره روم به صراحت بیان نموده است؛ (فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقِيمُ وَلَكِنِ اكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ)، پس روی خود را به سوی دین یکتاپرستی قرار بده درحالی که از همه‌ی دین‌ها بر تافته و حق‌گرا باشی، به همان فطرتی که خداوند مردم را بر آن آفریده است. آفرینشی که دگرگونی در آن نیست. این است دین راست و استوار ولی بیشتر مردم نمی‌دانند. با توجه به معارف دینی هر فردی با فطرتی سالم و مطهر به دنیا آمده و تنها روشی که می‌تواند وی را به آزادی و فلاح برساند و استعدادهای حقیقی‌اش را پرورش دهد روشی است که مطابق با فطرت و با آن موافق است. بر طبق معارف دینی از خصیصه‌های فطری بشر گرایش به توحید و شناخت‌الله است؛ زیرا فطرت بشر فطرتی توحیدی بوده؛ به این معنا که متکی بر آفریننده‌ای است که سرمنشأ همه‌ی نیکی‌ها و کمالات است. "دین اسلام دینی فطری است" و برای این فرستاده شده تا فطرت توحیدی را در تمامی زمینه‌ها رشد و پرورش دهد و باطنی توحیدی در افراد ایجاد نماید. از طرفی تحقق بصیرتی توحیدی برای انسان‌ها و دنیا با توجه به بیان استاد مطهری فهم چیرستی "از اویی" و "به سوی اویی" بشر است به عبارتی زیرساخت و اساس یک برنامه برای هدایت در سایه اسلام، همه‌ی عوامل و عناصر برنامه را ساخته و هدفمند می‌کند. در ارتباط با زمینه تربیتی، فطرت از خصیصه‌های انفرادی و درونی بشری است و بروز و آشکار سازی آن در میان اجتماع صورت می‌گیرد چراکه انسان در میان جامعه‌ای تشکیل یافته از انسان‌ها ساخته شده و در همان جا نیز به پیشرفت رسیده و نه تنها تأثیرگذار است که تأثیر نیز می‌پذیرد. در این صورت می‌توان با روش‌های موزون و هماهنگ، هدف نهایی تربیت را که رسیدن به خوشبختی و کمال است آسان کرد (بناهان، ۱۳۹۶: ۱۳۳).

گرایش‌های فطری مانند گرایش به خیر و فضیلت، گرایش به زیبایی‌جویی، گرایش به حقیقت‌طلبی، گرایش به ابداع و خلاقیت و... در مبانی انسان‌شناسی برنامه درسی قرار دارد و همچنین با وجود داشتن اراده و اختیار در وجود آدمی وی می‌تواند به ساختار و منش واقعی خود دست یابد. در نتیجه باید با در نظر گرفتن خصیصه‌های بومی کشور برنامه درسی را شناسایی کرد که دارای ویژگی‌هایی باشد. از جمله؛ فراهم کردن شرایطی برای پیشرفت تربی با وجود داشتن تمایلات فطری که امکان شکوفایی آن‌ها باید در نظر گرفته شود. محیط یادگیری باید طوری سازماندهی شود که افراد را به معنویت، اندیشه و کارهای جمعی ترغیب نماید. معلم به عنوان نقش اصلی در هدایت تربی باید در کنار دارا بودن

دانش از معنویت برخوردار باشد، همان طور که در برنامه درسی معنوی به مسائل فرا مادی پرداخته می شود (ملکی، ۱۳۸۵: ۵۷۰).

برنامه درسی فطرت محور

فطرت سرشت خاص انسان است و همراه با تولد با او است. فطرت انسان همان انسانیت بالقوه آدمی است که از طریق برنامه های تربیتی متناسب با سرشت بشر فعلیت می یابد و جنبه های انسانی انسان به منصفه ظهور می رسد. در حقیقت فطرت، معنوی است زیرا که با شکوفایی آن تمایل انسان به امور ماورائی و مبداء هستی افزایش پیدا می کند و در راه عبودیت حرکت می نماید. چنانچه برنامه های درسی بر پایه تحلیل درستی از فطرت طراحی شوند، صیغه معنوی و ماورائی پیدا می کنند و با آموزش آن ها تربیت معنوی تحقق می یابد. لذا این جهت گیری در برنامه درسی مطلوب و متناسب با شأن آدمی است و در تدوین برنامه درسی معنوی باید به این مبنا عمل شود. این برنامه ضمن اینکه به همه ابعاد فطرت توجه دارد به امور مادی و طبیعی با دید دیگری می نگرد (ملکی، ۱۴۰۰: ۱۰۴).

عناصر برنامه درسی فطرت محور

عناصر برنامه درسی ارکان برنامه را تشکیل می دهند و بدون آن ها برنامه درسی هویت پیدا نمی کند. در خصوص عناصر برنامه درسی دیدگاه های متفاوت طرح شده است. علت اصلی این تنوع را باید در اهمیت و تأثیر عوامل مختلف در تحقق برنامه جستجو کرد (ملکی، ۱۴۰۰: ۱۵۹). این در حالی است که ملکی (۱۳۹۶) از رویکردی تحت عنوان رویکردی فطری معنی صحبت می کند. بنا بر اظهارات طرفداران این رویکرد، این رویکرد بر اساس الگوی طراحی برنامه درسی متعادل شکل گرفته است. این رویکرد تعادل یافته رویکرد خطی و غیرخطی است. رویکرد فطرت گرایی توحیدی یک رویکرد پیشنهادی در حوزه برنامه درسی است که بر مبنای فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی تدوین شده، دیدگاه های دیگر را به چالش می کشد. علت اصلی تنوع دیدگاه های برنامه درسی تنوع مبانی فکری صاحب نظران است. بر مبنای تبیین دیگری از امور اساسی یعنی «انسان»، «معرفت» و «ارزش» می توان اصول و روش های دیگری در حوزه برنامه ریزی درسی ارائه نموده است. فطری بودن این دیدگاه به این معناست که گرایش های عالی فطری انسان مبنا قرار گرفته

است. «معنوی بودن» نیز حاکی از آن است که این دیدگاه بر سوق دادن یادگیرنده به سوی ارزش های متعالی انسانی در پرتو فطرت از طریق برنامه درسی را تاکید می‌کند.

اهداف برنامه درسی فطرت محور

اهداف برنامه درسی دینی براساس نشانگرهای معنوی تعیین می‌شود. اولین هدف، پرورش روحیه عبودیت و بندگی در فراگیران است. نظر به اینکه غایت خلقت انسان عبودیت است، در برنامه‌های تربیتی و دروس مختلف مدارس و دانشگاه‌ها نیز این غایت باید مدنظر باشد. بدیهی است این آرمان تربیتی در سطوح مختلف و مطابق ظرفیت فکری و روانی یادگیرنده پیش بینی می‌شود. هدف دوم تقویت خردورزی در افراد است. همه انسانها از سرمایه عقل برخوردار هستند و پرورش آن جزء برنامه های اصلی رهبران الهی قرار گرفته است. چنانچه استعداد عقلانی به نحو مطلوب به فعلیت برسد گرایش به معنویت نیز تقویت می‌شود. لازم به ذکر است که خردورزی و عبودیت باید در ارتباط با یکدیگر در برنامه‌های درسی گنجانده شود. زیرا که طبق آموزه‌های قرآنی تفکر در آیات الهی و با رویکرد کل نگر در عالم هستی باعث بینای و بصیرت می‌شود و انسان را در راه نیل به کمالات حقیقی سوق می‌دهد. هدف سوم پرورش مهرورزی و مودت نسبت خداوند و مخلوقات است. عواطف انسان به خدا تعلق گیرد و به هر یک از آفریده‌های خدا نیز مهرورزی کند. با پرورش این روحیه است که افراد نسبت به حیات همه موجودات از محیط زیست تا همه انسان ها ارزش و احترام قائل می‌شود و از هر گونه خصومت نامعقول پرهیز می‌کند. هدف چهارم پرورش شرح صدر و صبر در مقابل سایر انسان‌ها است. در روابط اجتماعی امکان مواجهه با هر نوع انسانی وجود دارد. کسانی که در صراط مستقیم قدم بر می‌دارند باید به قصد تربیت و تاثیر گذاری روی افراد از خود شرح صدر نشان دهند و در برابر سختی ها صبر و پایداری پیشه کند. فراموش نشود که هر قدر معنویت در انسان تقویت شود مسئولیت او در برابر تربیت انسان ها بیشتر می‌شود. هدف پنجم خروج تدریجی آدمی از بند هوای نفس و پیروی از فرامین الهی است، تحقق این هدف آثاری اجتماعی نیز دارد و باعث می‌شود جامعه هواپرست شکل نگیرد. جامعه ای که در آن خطاهای انسانی تشویق می‌شود و موانعی برای ارتکاب خلاف و رفتارهای حیوانی نیست در حقیقت جامعه هواپرست است. جامعه هواپرست محصول تجمع و تعامل انسان ها هواپرست می

باشد (ملکی، ۱۴۰۰: ۱۶۱). براین اساس هدف های تعلیم و تربیت در اسلام و قرآن به دو دسته کلی تقسیم می شوند: اهداف غایی و اهداف میانی (کلی). هدف هایی همچون عبادت یا عبودیت، تقوا، هدایت، رشد، اندیشه و خردورزی، طهارت و حیات طیبه، رب الهی، انسان کامل و قیام به قسط جزو هدف های غایی به شمار می آین و اهدافی همچون پرورش روح عدالت خواهی، استقلال و عت جامعه اسلامی، دوستی با ملل دیگر، تزکیه و تهذیب یا پرورش شخصیت اخلاقی و برادری، همکاری و تعاون و پرورش روح اجتماعی، جزو هدف های میانی یا کلی محسوب می شوند. مهم ترین خصلت اهداف میانی این است که در عرض یکدیگر قرار می گیرند و عمدتاً در ارتباط با شئون مختلف انسان از جمله جنبه های بدنی، ذهنی، اجتماعی، عاطفی، اخلاقی و دینی اند (رضاپور، ۱۳۸۰: ۵۴).

محتوای برنامه درسی فطرت محور

محتوایی که برای تحقق هدف برنامه درسی فطرت محور در نظر گرفته می شود باید اولاً با هدف برنامه درسی معنوی که رسیدن به معنویت است متناسب باشد و ثانیاً به شرایط ذهنی، عاطفی، علی و جسمی فراگیران توجه لازم را مبذول کند و ثالثاً با مبانی دین هماهنگ باشد. به عبارت دیگر، برنامه طراحی شده باید با هدف آفرینش هماهنگ باشد؛ ویژگی های روانی انسان و توان و شرایط او را در نظر بگیر؛ نسبت به ابعاد فردی، اجتماعی، زمانی و مکانی انسان بی اعتنا نباشد، تمام دوران زندگی انسان را در نظر بدارد و به عبارتی ابزار معنوی همه پدید آورد؛ به گونه ای که انسان بتواند در هر موقعیتی از این ابزار برای تقرب به خدا و رسیدن به معنویت استفاده کند. لذا قرآن کریم می تواند به منزله بهترین منبع برای تدوین محتوا در نظر گرفته شود (قاسم پوردهاقانی و نصر اصفهانی، ۱۳۹۰: ۸۴).

روش های تدریس در برنامه درسی فطرت محور

روش های تربیت در بین عناصر مختلف برنامه تربیتی از جهت اجرا جایگاه خاص دارد. در این قسمت از فرایند تربیت معلوم می شود که حقیقتاً یک برنامه تا چه حدودی ظرفیت معنوی دارد و قادر است معنویت را در دانش آموزان تقویت کند. بی تردید اجرای برنامه ها باید آمیخته به شرایط معنوی باشد. "میلر" نظریه پرداز برنامه درسی در کتاب خود تلاش کرده است تا اجزای برنامه

درسی را با معنویت پیوند بزنند. البته معنویت مورد نظر وی با معنویت دینی کاملاً متفاوت است ولی از این نظر که در بین صاحب نظران به موضوع معنویت توجه خاص کرده است قابل توجه می باشد. او در اجرای برنامه درسی معنوی کارها و اقداماتی را پیشنهاد می کند، مانند مراقبه، تجسم کردن، کار با رویاها، و نگارش خلاق روزانه (مهر محمدی، ۱۳۸۰: ۱۸۸).

ارزشیابی در برنامه درسی فطرت محور

ارزشیابی در همه مراحل برنامه ریزی درسی و در همه مراحل تدریس ضروری و قابل انجام است و غفلت از آن موجب خسران تربیتی می شود. آنچه باعث می شود برنامه درسی و آموزشی زنده بماند ارزشیابی است. یکی از طرق مورد تاکید در ارزشیابی یادگیری تربیتی، خودارزشیابی است. هر چند هنوز در نظام آموزشی ما نسبت به این ارزشیابی باور عمیق وجود ندارد و بر همین اساس تدابیر لازم برای تحقق درست آن انجام نگرفته است ولی از اهمیت و تاثیر آن نمی توان چشم پوشی کرد. مخصوصاً در سطوح بالاتر تحصیلی این شیوه امکان پذیرتر است و می توان از این طریق اعتماد تربیتی را به نحو مطلوب تقویت نمود و از این طریق به یک هدف تربیتی نیز نائل گشت. در فلسفه تربیتی اسلام خودارزشیابی نوعی محاسبه خود است که در آموزه های دینی جایگاه بالایی دارد. در یک اثر علمی و فکری توانایی های موثر و انجام دهنده آن بروز و ظهور پیدا می کند و می توان پیشرفت تربیتی را داوری کرد. این شیوه وقتی موثر است که معلم مربوط ضمن باور به این شیوه، توانایی انجام آن را نیز داشته باشند و به انجام آن نیز تعهد نشان دهد. ارزشیابی از طریق بحث و گفت و گو نیز یکی از روش های ارزشیابی است. چنانچه این کار از سوی مربی به طور هدفمند انجام گیرد در ارزشیابی توانایی های تحلیلی و سطح دانش یاد گرفته شده فرد، همچنین مهارت های کلامی تربیتی کاربرد خواهد داشت. در بحث و گفت و گو فرد تلاش می کند اندوخته های خود را عیان کند تا خود را به درستی بیان نماید. براین اساس می توان در خصوص دانش و روش و بینش او شناخت به دست آورد و داوری نمود. مشاهده طریق دیگر ارزشیابی است که در دوره های تحصیلی گوناگون قابل انجام می باشد. مشاهده طبیعی و مشاهده غیرطبیعی و آشکار هر دو کاربرد دارند و با اهداف متفاوت مورد استفاده قرار می گیرند. چنانچه مقدر و ممکن باشد، معلم مربوط رفتار و عملکرد دانش آموز را در موقعیت های طبیعی مشاهده کند و

حاصل آن را ثبت و ضبط کند به یک امکان موثر در دواری شخصیت مربی دست یافته است. بدون شک افراد در محیط‌های طبیعی اصل شخصیت خود را نشان می‌دهند. در بعضی موارد نیز آشکار و آگاهانه می‌توان بهره جست. به عنوان مثال زمانی که در یک کار گروهی وظایفی به افراد محول می‌کنید و عملکرد آن‌ها را مورد مشاهده و نظارت قرار می‌دهید آزمون کتبی نیز در ارزشیابی توانایی تحلیل، ترکیب و ارزشیابی یادگیرنده مفید است. این آزمون در صورتی که در جای خود به کار رود نتایج خوبی را در اختیار مربی قرار می‌دهد. فرد به وسیله نوشتن هم سطح دانش خود را نشان می‌دهد و هم میزان توانایی ارائه و تحلیل موضوعات گوناگون را آشکار می‌سازد. روش‌های ارزشیابی پیشرفت یادگیری مربی در برنامه درسی فطرت محور محدود به موارد ذکر شده نیست لیکن چند نمونه از آن‌ها که به نظر مفیدتر می‌باشد (ملکی، ۱۴۰۰: ۲۶۶).

پیشینه پژوهش

در زمینه تربیت دینی و برنامه درسی دینی تحقیقات بسیاری صورت گرفته است که هر یک به نوعی تلاش کرده است تربیت دینی را از جهات گوناگون مورد بررسی قرار دهد. به عنوان نمونه بهشتی (۱۳۹۵) بیان می‌کند که هدف تربیت و تعلیم دینی در جهت شکوفایی فطرت است و همتی فرو غفار (۱۳۹۳) بیان نموده‌اند که تربیت فطرت‌گرا دوجبهی است. نتایج بررسی و تحلیل محتوی کتب درسی از جمله؛ عابدی و همکاران (۱۳۹۷) با عنوان تحلیل محتوای کتابهای دین و زندگی دوره متوسطه با تأکید بر شاخص‌های تربیتی در برنامه درسی ملی نشان می‌دهد که اهتمام ویژه مؤلفان کتاب دین و زندگی، افزایش شناخت افراد نسبت به اصول اساسی و فروع دین است و به بحث‌گرایی‌ها و تمایلات و عمل به فرامین، توجه چندانی نشده است. پور شیرازی (۱۴۰۱) نیز در تحقیقی با عنوان تحلیل محتوای کتاب هدیه‌های آسمانی چهارم ابتدایی بر اساس روش‌های تربیت دینی نشان داد که افت و خیز در تمرکز بر استفاده از روش‌های تربیتی دینی در قسمت‌های گوناگون کتاب هدیه‌های آسمان مقطع چهارم ابتدایی وجود دارد. کاظمی و زارعی (۱۴۰۱) نیز در تحقیقی با عنوان بازنمایی آموزه‌های دینی در کتب درسی؛ تحلیل محتوای کلیه کتب دوره اول ابتدایی بر اساس مؤلفه‌های آموزه‌های دینی نشان دادند مؤلفه ارزش‌های اخلاقی - ارزشی بالاترین فراوانی و آموزه‌های عاطفی کمترین فراوانی را در بین مؤلفه‌ها دارا هستند. کتاب‌های هدیه‌های

آسمان، فارسی و قرآن بیشترین برخورداری از آموزه‌ها را دارند و کمترین میزان در کتب علوم تجربی مشاهده می‌شود و همه کتاب‌ها در آموزش آموزه‌های دینی مضمون محور هستند. و دیگران (۲۰۲۰) در تحقیقی با عنوان برنامه درسی تربیت اخلاقی در مدرسه، نشان داد که برنامه درسی تربیت اخلاقی در مدرسه بر مکتب اخلاق فضیلت گرا تاکید کرده و الگوی مارپیچی‌ای را برای سازماندهی محتوای برنامه درسی پیشنهاد کرده‌اند و در نهایت برکویتز و بیر^۲ (۲۰۱۹) در تحقیقی با عنوان تربیت اخلاقی پژوهش محور، به این نتیجه رسیدند که پیش نیاز اولیه کارآمدی در تربیت اخلاقی، برنامه ریزی درست است. براساس این پژوهش موفقیت یک برنامه تربیت اخلاقی، در گرو رشد حرفه‌ای نیروی انسانی، راهبردهای یاددهی - یادگیری فعال برای دانش آموزان، تاکید بر بعد الگویی و استفاده از روش‌های اجتماع محور مانند یادگیری خدماتی است.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر توصیفی، از نوع تحلیل محتوا با بکارگیری روش آنالوژی شانون است. واحد تحلیل صفحات (متن، تصویر، خودآزمایی و فعالیت‌ها) می‌باشد. لذا به منظور بررسی میزان توافق برنامه‌های درسی قصد شده با برنامه درسی تربیت دینی فطرت محور در دوره ابتدایی برنامه درسی هدیه آسمانی که توسط کارشناسان و برنامه‌ریزان تهیه و تولید شده مورد بررسی قرار گرفت. بدین منظور کلیه کتابهای هدیه آسمانی دوره ابتدایی (دوم تا ششم) مورد بررسی قرار گرفت. لذا نمونه آماری شامل عناصر برنامه‌های درسی کتابهای هدیه آسمانی دوره ابتدایی از جمله اهداف، محتوی، روش و سازماندهی و ارزشیابی که با استفاده از روش کل شماری انتخاب شدند. بر این اساس ابتدا اهداف مندرج در کتاب درسی کتابهای هدیه آسمانی دوره ابتدایی (دوم، سوم، چهارم، پنجم و ششم) که در هر درس و در ابتدایی آن درس قرار دارد، سپس محتوا کتابهای هدیه آسمانی و برای بررسی روش‌های پیشنهادی به تحلیل کتاب راهنمای تدریس پرداخته شد در نهایت در بخش ارزشیابی سوالات مطرح شده در کتاب‌های درسی که در آخر هر درس یا در داخل همان درس قرار دارند با استفاده از چک لیست تهیه شده مورد تحلیل قرار گرفتند.

۱. Arthur

۲. Berkowitz & Bier

امروزه فنون بسیاری در این خصوص ارائه شده است که اساس آن‌ها بر درصدگیری از فراوانی مقوله‌ها می‌باشد. این دسته از فنون دارای مشکلات ریاضی خاص خود می‌باشند که نتایج آن‌ها را کم اعتبار خواهد کرد. لذا در این تحقیق تلاش شده تا با استفاده از روش آنتروپی شانون به تحلیل برنامه درسی هدیه آسمانی پایه‌های دوم تا ششم ابتدایی پرداخته شود.

جدول ۱: مراحل آنتروپی شانون

مراحل آنتروپی شانون		
مرحله اول	ماتریس فراوانی های	$P_{ij} = \frac{F_{ij}}{\sum_{j=1}^m F_{ij}} \quad (i=1, 2, 3, \dots, m, j=1, 2, \dots, n)$ $F = \text{فراوانی مولفه}$ $P = \text{هنجار شده ماتریس فراوانی}$ $i = \text{شماره پاسخگو}$ $n = \text{تعداد مولفه}$ $m = \text{تعداد پاسخگو}$ $j = \text{شماره مولفه}$
مرحله دوم	بار اطلاعاتی هر مقوله	$E_j = -k \sum_{i=1}^m [P_{ij} \ln P_{ij}] \quad (i=1, 2, 3, \dots, m, j=1, 2, \dots, n)$ $k = \frac{1}{\ln M}$ $E_j = \text{بار اطلاعاتی}$ $P = \text{هنجار شده ماتریس فراوانی}$ $i = \text{شماره پاسخگو}$ $m = \text{تعداد پاسخگو}$ $j = \text{شماره مولفه}$ $Ln = \text{لگاریتم}$ $n = \text{تعداد مولفه}$
مرحله سوم	محاسبه بار اطلاعاتی نشانگرها و ضریب اهمیت	$W_j = \frac{E_j}{\sum_{j=1}^m E_j}$ $E_j = \text{بار اطلاعاتی}$ $W_j = \text{درجه اهمیت}$ $j = \text{شماره مولفه}$ $n = \text{تعداد مولفه}$

یافته‌های پژوهش

در ادامه نتایج تحلیل برنامه درسی هدیه آسمانی به تفکیک هر چهار عنصر شامل هدف، محتوا، روش تدریس و ارزیابی در جداول زیر آمده است.

۱- میزان فراوانی عناصر برنامه درسی هدیه آسمانی شامل هدف، محتوا، روش تدریس و ارزیابی در دور ابتدایی چگونه است؟

جهت بررسی این سوال ابتدا فراوانی‌های عناصر برنامه درسی شامل هدف، محتوا، روش تدریس و ارزشیابی هدیه آسمانی پایه‌های دوم، سوم، چهارم، پنجم و ششم در دور ابتدایی بر حسب هر مؤلفه به تفکیک در جداول زیر تهیه شد. شایان ذکر است که شاخص‌های مطرح شده برای هر عنصر دربرگیرنده کل پایه‌های شامل دوم، سوم، چهارم، پنجم و ششم می‌باشند که هر کدام در یک یا چندپایه مطرح هستند. نتایج به تفکیک در جدول ۲ آمده است.

جدول ۲: فراوانی عناصر برنامه درسی هدیه آسمانی بر اساس تربیت دینی فطرت محور

عناصر	شاخص	دوم	سوم	چهارم	پنجم	ششم
هدف	آگاه کردن و کمک به دانش آموز جهت شناخت فطرت خویش	۰	۱	۲	۰	۳
	آشنایی با فطرت توحیدی	۲	۰	۱	۳	۴
	اعتقاد به یگانگی و وحدانیت خدا	۰	۱۰	۱	۱۱	۱۴
	شناخت ویژگی‌های خالق یکتا	۲	۴	۹	۱۵	۹
	رشد معنوی دانش‌آموزان	۴	۲	۳	۹	۵
	تدوین اهداف منعطف و در راستای فطرت توحیدی	۳	۴	۳	۲	۴
	اهداف در جهت رشد و کمال	۰	۰	۰	۰	۰
	اهداف جهت رسیدن به صفات و ویژگی‌هایی همچون بخشندگی بزرگی، بخشش و عدالت	۲	۱	۱	۳	۴
	زندگی کردن در مسیر فطرت	۰	۱۰	۱	۱۱	۸
	حقیقت‌طلبی	۲	۴	۹	۱۵	۱۱
	فعالیت بخشیدن به قابلیت‌های فطری دانش آموز	۴	۲	۳	۹	۸
	رسیدن به آرامش روحی	۰	۰	۰	۰	۰
	جمع	۱۹	۳۸	۳۳	۷۸	۷۰
محتوا	محتوای برگرفته از آموزه‌های قرآنی و تعلیمات دینی	۴۵	۵۷	۸۹	۱۲۳	۱۶۷
	برنامه‌محوری، ایده‌های اساسی مبتنی بر شایستگی‌ها، فرارشته‌ای	۲	۰	۱	۳	۴
	تلفیق و یکپارچه‌نگری علوم و کاربرد آن در زندگی	۰	۳	۱	۵	۶
	محتوی مبتنی بر برهان	۲	۴	۹	۱۵	۹
	خلقت محوری	۴	۲	۳	۹	۵

پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی

عناصر	شاخص	دوم	سوم	چهارم	پنجم	ششم
	برنامه محوری	۳	۴	۳	۲	۴
	محتوی منطبق با اهداف فطرت گرایی توحیدی	۱۰	۱۷	۳۲	۳۶	۶۷
	چند رسانه ای ها	۲	۱	۱	۳	۴
	فیلم های آموزشی	۰	۰	۰	۰	۰
	محتوی ساده به مشکل	۲	۴	۹	۱۵	۱۱
	محتوی در جهت ژرف اندیشی و عمیق نگریستن به جهان	۴	۲	۳	۹	۸
	عکس ها و پادکست های آموزشی	۰	۰	۰	۰	۰
	نوع سازماندهی متناسب با نوع محتوی تربیتی	۰	۱	۲	۰	۳
	جمع	۷۴	۹۵	۱۵۳	۲۲۰	۲۸۸
روش تدریس	روش تدریس باید متناسب با هدف ها و ارزش ها	۱۸	۴۳	۶۶	۵۸	۸۲
	روش ها و فنون تدریس مختلف متناسب با امکانات و محدودیت ها	۲	۰	۱	۳	۴
	بهره گیری از تمثیل	۷	۱۰	۱	۱۱	۱۴
	مباحثه	۲	۴	۹	۱۴	۱۸
	فعالتهای یادگیری مبتنی بر تعامل	۴	۲	۳	۹	۵
	روش هایی مبتنی بر خردورزی	۵	۵	۳	۲	۸
	فعالتهای یادگیری مبتنی بر استدلال در سطح فهم	۰	۰	۰	۰	۰
	یادآوری	۲	۱	۱	۳	۴
	فعالتهای یادگیری مبتنی بر بازگشت به طبیعت	۰	۱۰	۱	۶	۸
	تذکر	۲	۸	۹	۱۲	۱۱
	عبرت آموزی	۴	۲	۳	۹	۸
	الگو گیری	۸	۱۱	۹	۱۵	۱۶
	روش اصلاح محیط	۰	۰	۰	۰	۰
	استفاده از ایفای نقش	۲	۳	۱	۳	۴
	روش مواجه سازی	۰	۰	۰	۰	۰
	انعطاف پذیر در روشهای تدریس	۲	۴	۹	۱۵	۹
	یادگیری مشارکتی	۴	۲	۳	۹	۵
	بهره گیری از کارگاه ها و کارهای گروهی	۰	۰	۰	۰	۰

عناصر	شاخص	دوم	سوم	چهارم	پنجم	ششم
	یادگیری در بستر نقش آفرینی	۰	۰	۰	۰	۰
	درگیر کردن دانش‌آموزان در امر یادگیری	۲	۱	۱	۳	۴
	بحث و گفتگو	۰	۰	۱	۱۱	۸
	خطابه	۲	۴	۹	۱۵	۱۱
	جمع	۶۶	۱۱۰	۱۳۰	۱۹۸	۲۱۹
ارزشیابی	ارزشیابی از شیوه‌ی استدلال کردن	۰	۰	۰	۰	۰
	بهره‌گیری از ارزشیابی توصیفی	۱۲	۱۸	۲۲	۱۸	۳۲
	ارزشیابی مبتنی بر تربیت محوری	۰	۰	۰	۰	۰
	ارزشیابی شاخصی برای رشد همه جانبه و فطرت گرا	۰	۰	۰	۰	۰
	بهره‌گیری از ابزارهای گوناگون در گردآوری اطلاعات	۰	۰	۰	۰	۰
	ارزشیابی از طریق تغییر در باورها و رفتار دانش‌آموزان	۰	۰	۰	۰	۰
	رسیدن به تقوای حضور	۰	۰	۰	۰	۰
	ارزشیابی متناسب با شرایط و موقعیت دانش‌آموز	۰	۰	۰	۰	۰
	توجه به پیامدهای حاصل از برنامه درسی فطرت‌گرای توحیدی در میدان عمل	۰	۰	۰	۰	۰
	جمع	۱۲	۱۸	۲۲	۱۸	۳۲

تحلیل برنامه درسی هدیه آسمانی پایه‌های دوم، سوم، چهارم، پنجم و ششم در عناصر هدف، محتوا، روش تدریس و ارزشیابی در جداول فوق آمده است. با توجه به اینکه پایه اول ابتدایی کتاب هدیه آسمانی ندارد لذا این پایه از تحلیل حذف شد. در این قسمت تحلیل‌های جداول فوق ترکیب و نتایج به تفکیک پایه و عناصر در جدول زیر آمده است.

جدول ۳: فراوانی عناصر برنامه درسی کتابهای هدیه آسمانی براساس فطرت گرایی توحیدی

عناصر	دوم	سوم	چهارم	پنجم	ششم
هدف	۱۹	۳۸	۳۳	۷۸	۷۰
محتوا	۷۴	۹۵	۱۵۳	۲۲۰	۲۸۸
روش	۶۶	۱۱۰	۱۳۰	۱۹۸	۲۱۹
ارزشیابی	۱۲	۱۸	۲۲	۱۸	۳۲

جدول شماره ۳ فراوانی عناصر برنامه درسی کتابهای هدیه آسمانی براساس فطرت گرایی توحیدی از جمله هدف، محتوا، روش و ارزشیابی در پایه‌های دوم، سوم، چهارم، پنجم و ششم ابتدایی به تفکیک را نشان می‌دهد. براساس نتایج جدول در عنصر هدف میزان فراوانی پایه پنجم ۷۸ و در عنصر محتوی پایه ششم با ۲۸۸ فراوانی، در عنصر روش نیز پایه ششم با ۲۱۹ فراوانی و در نهایت در عنصر ارزشیابی نیز پایه ششم با ۳۲ فراوانی بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند.

۲- میزان توافق برنامه درسی قصد شده کتاب هدیه‌های آسمانی با برنامه درسی تربیت دینی فطرت محور در دوره ابتدایی چگونه است؟

برای پاسخ به این سوال داده‌های جدول شماره ۳ که فراوانی عناصر برنامه درسی کتابهای هدیه آسمانی براساس فطرت گرایی توحیدی را نشان می‌دهد با روش آنتروپی شانون به صورت داده‌های بهنجار شده در آمد. پس از آن، براساس مرحله دوم این روش، مقدار بار اطلاعاتی داده‌ها بدست آمد و در انتها براساس مرحله سوم روش مذکور، ضریب اهمیت اطلاعات بدست آمده نیز تعیین شد تا بدین طریق مشخص شود که به‌طور کلی بیشترین میزان توجه و اهمیت، به کدام عنصر دارد.

جدول ۴: داده‌های بهنجار شده حاصل از تحلیل مولفه‌های برنامه درسی براساس فطرت گرایی توحیدی

عناصر	دوم	سوم	چهارم	پنجم	ششم
هدف	۰/۰۲۵	۰/۰۴۷	۰/۰۳۱	۰/۰۵۵	۰/۰۵۸
محتوا	۰/۵۵۷	۰/۶۰۵	۰/۶۷۵	۰/۷۴۷	۰/۸۸۷
روش	۰/۰۷۷	۰/۰۹۵	۰/۱۲۵	۰/۲۱۵	۰/۳۵۹
ارزشیابی	۰/۰۲۹	۰/۰۳۵	۰/۰۵۵	۰/۰۳۵	۰/۰۵۲

جدول شماره ۴ داده‌های بهنجار شده (Pij) حاصل از تحلیل عناصر برنامه درسی هدیه آسمانی از جمله هدف، محتوا، روش و ارزشیابی در پایه‌های دوم، سوم، چهارم، پنجم و ششم ابتدایی را به تفکیک نشان می‌دهد. پس از نرمال‌سازی داده‌ها با استفاده از فرمول مرحله دوم شانون مقدار بار اطلاعاتی و ضرایب اهمیت هر یک به دست آمده است.

جدول ۵: مقدار بار اطلاعاتی، ضریب اهمیت و رتبه حاصل

سطوح	هدف	محتوا	روش	ارزشیابی
دوم	Ej	۰/۰۴۷	۰/۳۳۳	۰/۲۱۰
مقدار بار اطلاعاتی	۰/۰۹۸			

سطوح	هدف	محتوا	روش	ارزشیابی
ضریب اهمیت Wj	۰/۰۳۹	۰/۳۳۸	۰/۲۳۹	۰/۱۸۳
رتبه R	۴	۱	۲	۳
مقدار بار اطلاعاتی Ej	۰/۱۲۱	۰/۶۱۵	۰/۲۲۲	۰/۰۹۹
ضریب اهمیت Wj	۰/۱۰۹	۰/۳۳۹	۰/۱۳۹	۰/۰۸۳
رتبه R	۳	۱	۲	۴
مقدار بار اطلاعاتی Ej	۰/۱۱۵	۰/۶۱۰	۰/۳۷۲	۰/۲۱۳
ضریب اهمیت Wj	۰/۰۹۸	۰/۳۳۰	۰/۱۸۹	۰/۱۶۷
رتبه R	۴	۱	۲	۳
مقدار بار اطلاعاتی Ej	۰/۳۷۶	۰/۴۸۵	۰/۴۷۶	۰/۲۳۶
ضریب اهمیت Wj	۰/۱۴۵	۰/۲۵۵	۰/۲۴۵	۰/۱۲۱
رتبه R	۳	۱	۲	۴
مقدار بار اطلاعاتی Ej	۰/۲۰۷	۰/۸۰۷	۰/۳۲۹	۰/۱۹۸
ضریب اهمیت Wj	۰/۱۲۸	۰/۳۲۸	۰/۱۳۳	۰/۱۰۳
رتبه R	۳	۱	۲	۴

نتایج جدول شماره ۵ مقدار بار اطلاعاتی، ضریب اهمیت و رتبه حاصل از عناصر برنامه هدیه آسمانی پایه دوم، سوم، چهارم، پنجم و ششم ابتدایی را نشان می‌دهد. با توجه به نتایج، در تحلیل برنامه درسی (هدف، محتوا، روش و ارزشیابی) نتایج به شرح زیر به دست آمده است. پایه دوم: محتوی با ضریب اهمیت (۰/۳۳۸) رتبه اول (بیشترین توجه) و هدف با ضریب اهمیت (۰/۰۳۹) با رتبه چهارم (کمترین توجه) به آن شده است. پایه سوم: محتوی با ضریب اهمیت (۰/۳۳۹) رتبه اول (بیشترین توجه) و ارزشیابی با ضریب اهمیت (۰/۰۸۳) با رتبه چهارم (کمترین توجه) به آن شده است. پایه چهارم: محتوی با ضریب اهمیت (۰/۳۳۰) رتبه اول (بیشترین توجه) و هدف با ضریب اهمیت (۰/۰۹۸) با رتبه چهارم (کمترین توجه) به آن شده است. پایه پنجم: محتوی با ضریب اهمیت (۰/۲۲۵) رتبه اول (بیشترین توجه) و ارزشیابی با ضریب اهمیت (۰/۱۲۱) با رتبه چهارم (کمترین توجه) به آن شده است. پایه ششم: محتوی با ضریب اهمیت (۰/۳۲۸) رتبه

اول (بیشترین توجه) و ارزشیابی با ضریب اهمیت (۰/۱۰۳) با رتبه چهارم (کمترین توجه) به آن شده است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

هدف از انجام این پژوهش بررسی میزان توافق برنامه‌های درسی قصد شده با برنامه‌های درسی تربیت دینی فطرت محور در دوره ابتدایی بود. سوال اول که به بررسی میزان فراوانی عناصر برنامه درسی هدیه آسمانی شامل هدف، محتوا، روش تدریس و ارزشیابی در دور ابتدایی پرداخته است نشان داد از بین عناصر برنامه درسی، عنصر هدف در پایه پنجم ابتدایی بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده است اما سایر عناصر از جمله محتوی، روش و ارزشیابی در پایه ششم بیشتر از سایر پایه‌ها به تربیت دینی فطرت محور پرداخته است.

سوال دوم که به بررسی میزان توافق برنامه درسی قصد شده کتاب هدیه‌های آسمانی با برنامه درسی تربیت دینی فطرت محور در دوره ابتدایی که با روش آنتروپی شانون انجام شد. نتایج نشان داد پایه دوم: محتوی با ضریب اهمیت (۰/۳۳۸) رتبه اول (بیشترین توجه) و هدف با ضریب اهمیت (۰/۰۳۹) با رتبه چهارم (کمترین توجه) به آن شده است. در پایه سوم: محتوی با ضریب اهمیت (۰/۳۳۹) رتبه اول (بیشترین توجه) و ارزشیابی با ضریب اهمیت (۰/۰۸۳) با رتبه چهارم (کمترین توجه) به آن شده است. در پایه چهارم: محتوی با ضریب اهمیت (۰/۳۳۰) رتبه اول (بیشترین توجه) و هدف با ضریب اهمیت (۰/۰۹۸) با رتبه چهارم (کمترین توجه) به آن شده است. در پایه پنجم: محتوی با ضریب اهمیت (۰/۲۲۵) رتبه اول (بیشترین توجه) و ارزشیابی با ضریب اهمیت (۰/۱۲۱) با رتبه چهارم (کمترین توجه) به آن شده است و در پایه ششم: محتوی با ضریب اهمیت (۰/۳۲۸) رتبه اول (بیشترین توجه) و ارزشیابی با ضریب اهمیت (۰/۱۰۳) با رتبه چهارم (کمترین توجه) به آن شده است.

این در حالی است که نتایج تحقیقات عابدی و همکاران (۱۳۹۷) نشان داد که اهتمام ویژه‌ی مؤلفان کتاب دین و زندگی، افزایش شناخت افراد نسبت به اصول اساسی و فروع دین است و به بحث‌گرایش‌ها و تمایلات و عمل به فرامین، توجه چندانی نشده است. همچنین پور شیرازی (۱۴۰۱) نشان داد که افت و خیز در تمرکز بر استفاده از روش‌های تربیتی دینی در قسمت‌های گوناگون

کتاب هدیه‌های آسمان مقطع چهارم ابتدایی وجود دارد و کاظمی و زارعی (۱۴۰۱) نیز نشان دادند در تحلیل کتب درسی دوره ابتدایی مؤلفه ارزش‌های اخلاقی-ارزشی بالاترین فراوانی و آموزه‌های عاطفی کمترین فراوانی را در بین مؤلفه‌ها دارا هستند. کتاب‌های هدیه‌های آسمان، فارسی و قرآن بیشترین برخورداری از آموزه‌ها را دارند و کمترین میزان در کتب علوم تجربی مشاهده می‌شود و همه کتاب‌ها در آموزش آموزه‌های دینی مضمون محور هستند. در تبیین یافته‌ها باید اذعان کرد که هدف اصلی رهبران الهی و کتاب‌های آسمانی این بوده است که زمینه و شرایط مناسب برای رشد و اعتلای استعدادهای فطری را فراهم نمایند و بندگان خدا را به مراتبی از حیات طیبه هدایت کنند. قاعدتاً از تعلیم و تربیت نظام اسلامی نیز انتظار می‌رود طرح‌ها و برنامه‌های خود را در راستای شکوفایی فطرت و تقویت مجموعه‌ای از صلاحیت‌های اعتقادی، فکری، نگرشی و عملی تهیه و اجرا کنند تا در عمل هم سویی خود را با هدف غایی شریعت الهی نشان دهند. چنانچه برنامه‌های درسی قادر باشند افراد را برای زندگی محدود دنیوی و رفاه اجتماعی تربیت کنند ولی قادر و معتقد به پرورش فطرت در جهت حیات جاودان و قرب الهی نباشند، مقبولیت نخواهد داشت زیرا که با حیات حقیقی مربی هم سو نخواهند بود (مرزوقی وحدادنیا، ۱۳۹۶). تعلیم و تربیت در نظام جمهوری اسلامی ایران تابع مکتب انسان‌ساز اسلام است و از این رو مبانی، چشم‌انداز، رویکرد و اصول تعلیم و تربیت براساس دیدگاه این مکتب نسبت ارتباط انسان با عرصه‌های خود، خداوند، خلق و خلقت تبیین و ترسیم می‌گردد. در تعالیم غنی اسلامی که منبع حرکت نظام تربیتی هستند، انسان و به تبع آن تعلیم و تربیت از جایگاه بسیار والایی برخوردار می‌باشد. در بررسی دیدگاه‌های حضرت امام (ره) و مقام معظم رهبری و همچنین اسناد قانونی، نیز تأکید دوباره بر این وابستگی می‌شود. بنای تعلیم و تربیت در یک جامعه نیز باید بر یک پایه محکم بنا شود تا دوام و بقای آن تضمین شود و چه مبانی مستحکم‌تر از مبانی عمیق و اصیل مکتب جامع اسلام که ریشه‌ای داشته و با مبانی عقل سازگار است. بنابراین نظام تعلیم و تربیت و متأثر از آن نیز برنامه درسی باید متناسب با مکتب انسان‌ساز اسلام، در جهت تکامل روح و جان دانش‌آموز شکل گیرد و به مرحله اجرا درآید.

این در حالی است که در قلمرو تعلیم و تربیت دینی بحث از فطرت، معنا و مولفه‌های آن بسیار حائز اهمیت می‌باشد. به صورت کلی فطرت از بنیادی‌ترین مباحث انسان‌شناسی اسلامی و نظام

تربیتی اسلامی مورد توجه بسیاری از اندیشمندان و مربیان مسلمان بوده است. فطرت به منزله تقریر دینی از سرشت مشترک انسان نقشی اصلی در قلمرو، تعریف، ارکان، اهداف، مبانی، اصول و روشهای تعلیم و تربیت اسلامی دارد (همتی فرو غفاری، ۱۳۹۰: ۱۳۱). با توجه به اینکه نظام تعلیم و تربیت از نهادهای مؤثر جامعه است. هر کشوری باید با توجه به ویژگی‌های آدمی و سابقه فرهنگی - اجتماعی خود برای رسیدن به کمال برنامه‌ریزی نماید و در صورتی به این هدف نائل می‌شود که نهاد تعلیم و تربیت بستری برای بارور کردن توانایی‌های ذاتی افراد جامعه ایجاد کند و نیز با تعیین غایات و اهداف، محتوای مناسب، انتخاب روش‌ها و شیوه‌های متناسب و... به این مهم دست یابد. با توجه به اینکه نظام آموزشی کشور که نشأت گرفته از فرهنگ اصیل اسلامی ایرانی است لذا برنامه درسی در نظام آموزشی کشور باید بر محور تربیت دینی فطری خصوصاً در دوره ابتدایی که دوره‌ای بسیار حساس و تاثیرگذار است، مبتنی باشد. بر این اساس پیشنهاد می‌شود که برنامه درسی تربیت دینی فطرت محور برای دوره ابتدایی بیشتر مدنظر سیاست‌مداران و برنامه‌ریزان کشور قرار گیرد و نتایج حاصل از این پژوهش که به تفکیک کمترین و بیشترین میزان توجه عناصر برنامه درسی تربیت دینی فطرت محور را نشان می‌دهد را مدنظر قرار دهند.

قدردانی

از کلیه همکاران و اساتید بزرگوار که محققان را در انجام این تحقیق یاری رسانیده‌اند تشکر و قدردانی می‌شود.

Reference

- Abbasi, Mohammad Reza; Alavi Moghaddam, Seyed Behnam and Zohrehvand, Ashraf. (2014). Studying the level of religious identity among secondary school students (District 1, Rey city). *National Studies Quarterly*, 4(2); 169-187. [In Persian]
- Abedi, Fatemeh; Manadi, Morteza; Khademi, Malook and Kiamanesh, Alireza. (2018). Content analysis of secondary school religion and life books with emphasis on educational indicators in the national curriculum. *Education and Training* 34(3 (135)), 101-120. [In Persian]
- Abedi-Jafari, Hassan and Abbas-Ali Rastegar. (2007). The emergence of spirituality in organizations. *Management Sciences Quarterly*, 5(2); 29-58. [In Persian]
- Arthur, G., Kristjánsson, K., Harrison. T. Sanderse. W. Wright. D. (2020). *Teaching Character & Virtue in Schools*. London & New York. Routledge.
- Banahan, Maryam. (2017). Principles and Methods of Revival of Nature from the Perspective of the Holy Quran. *Quarterly Journal of Islamic Insight and Education*, 14(41): 113 – 134. [In Persian]
- Beheshti, Mohammad. (2016). The Place of Nature in Imam Khomeini's Educational Thought. *Islamic Education Journal*, 11(22);7-23. [In Persian]
- Berkowitz, M. W. & Bier, M. C. (2019). Research-based character education. *Annals of the American Academy of Political and social Science*: 591, 72–85.
- Ghasem Pourdhaqani, Ali and Nasr Esfahani, Ahmad Reza (2011). Spiritual Approach and Curriculum Planning. *Quarterly Journal of Research on Islamic Education Issues*. 19(13): 71-92. https://iej.ihu.ac.ir/article_200812.html [In Persian]
- Hemmatifar, Mojtaba and Ghaffari, Abolfazl (2014). Education and training based on the nature approach (nature-oriented training) with emphasis on the view of Ayatollah Shaabadi: Modeling nature with a three-sided pyramid. *Journal of Islamic Studies: Philosophy and Theology*. 46(93); 154-127. [In Persian]
- Iranpour, Mah-Monir. Mazedi, Mohammad and Khoshbakht, Fariba. (2017). The Perception of High School Students in Shiraz City Towards the Educational Activities of Schools and Investigating Its Relationship with Contextual Variables. *Quarterly Journal of Applied Issues in Islamic Education*, 4(1); 7-32. [In Persian]
- Iranpour, Mah-Monir; Mazedi, Mohammad and Khoshbakht, Fariba. (2016). The Perception of High School Students in Shiraz City Towards the Educational Activities of Schools and Investigating Its Relationship with Contextual Variables. *Quarterly Journal of Applied Issues in Islamic Education*, 4(1); 7-32. [In Persian]
- Isfahani, Ragheb. (2004). *Vocabulary of the Words of the Quran*, translated by Dr. Seyyed Gholamreza Khosravi Hosseini, Mortazavi, Tehran. p. 154. [In Persian]
- Javadi Yeganeh, Mohammad Reza. (2016). Country Report on the Third Wave of Iranian Values and Attitudes. *Research Institute for Culture, Art and Communication*, Tehran. p. 22. [In Persian]
- Javadi-Ameli, Abdullah (1999). Nature in the Quran. Thematic commentary on the Holy Quran, compiled and edited by Mohammad Reza Mostafapour, Volume 12, Issue 1, Markaz-e Nashra Publishing House, 141-167. [In Persian]
- Kashani, Ali Akbar. (2009). Principles of Religious Education from the Perspective of Verses and Narrations. *Islam and Educational Development Journal*, 1(2); 169-202. [In Persian]
- Kazemi, Sedighe and Zarei, Razieh. (2001). Representation of Religious Teachings in Textbooks; Content Analysis of All First Grade Elementary Books Based on the Components of Religious Teachings. *Islamic Education Quarterly*, 17(42); 7-28. [In Persian]

- Makilani, Hossein; Darani, Kamal and Salehi, Keyvan. (2018). Phenomenological analysis of students' religious beliefs and providing solutions to reduce existing challenges and harms. *Religion and Communication*, 2(1); 157-192. [In Persian]
- Maleki, Hassan. (2006). The View of the Spiritual Innate Curriculum Based on the Philosophy of Islamic Education. National Congress of Humanities, Institute of Humanities and Cultural Studies, Tehran. 533-573. [In Persian]
- Maleki, Hassan. (2010). Curriculum Planning (Practical Guide). Tehran; Madrasa Borhan Cultural Institute, 42-53. [In Persian]
- Maleki, Hassan. (2011). Religious Identity of the Curriculum. Tehran; Madrasa Publications, pp. 104. [In Persian]
- Maleki, Hassan. (2017). Religious Identity of the Curriculum: An Essay on the Islamic Theory of the Curriculum, 1st Edition, Aizh Publications. [In Persian]
- Marzooqi, Rahmatullah and Dehghani, Yaser. (2019). Evaluation of religious education of high school students: A case study of Shiraz. *Quarterly Journal of Applied Issues in Islamic Education*, 4(2); 99-122. [In Persian]
- Marzooqi, Rahmatullah, Jahani, Jafar, Sheikh-ul-Islami, Razieh, and Dehghani, Yaser. (2019). Studying the Compliance of Religious Learnings of Second Grade High School Students with the Proposed Model of the Theory of Local-Global Religious Education. *New Educational Thoughts*, 15(3), 61-86. [In Persian]
- Mazarei, Zahra. (2010). Study of religiosity and factors affecting it in pre-university girls in Ahvaz. Tehran: Payam Noor University, Tehran Center. [In Persian]
- Mehrmohammadi, Mahmoud and Samadi, Parvin. (2003). A review of the religious education model for youth and adolescents in secondary education. *Educational Innovation Quarterly*, 2(3); 1-26. [In Persian]
- Miller, John P. (2012). Curriculum theories. Translated by Mahmoud Mehrmohammadi. Tehran: Samt Publications. 187-189. [In Persian]
- Panahirova, Zahra. (2011). Studying the Level of Compliance of Students' Religious Behavior Based on Religious (Belief) Goals of Education in High School in Tehran. Tehran: Faculty of Psychology and Social Sciences, Educational Department of Tehran Central Branch, Islamic Azad University. [In Persian]
- Pourshirazi, Morteza. (2012). Content Analysis of the Book Gifts of the Fourth Elementary Heaven Based on Religious Education Methods. *Research in Islamic Education and Training*, 2(4); 45-68. [In Persian]
- Rezapour, Yousef. (2001). An Introduction to the Philosophy of Education in Al-Mizan. Allameh, Vol. 1: 72-43. [In Persian]
- Robitaille, D.F. (2017). Curriculum framework for mathematics and science. Canada IEA. 87-91.
- Shakibafar, Shahrbanoo. (2010). Roundtable on the Issues and Problems of Adolescents and Youth in the Field of Religious Education. *The Growth of Islamic Education*, 4(2); 4-13. [In Persian]
- Shamshiri, Babak; Shirvani-Shiri, Ali and Zareli, Leila. (1400). Pathology of religious education in secondary school students (from the perspective of education specialists, teachers and students). *Research on Islamic Education Issues*, 29(51); 265-283. DOR: [20.1001.1.22516972.1400.29.51.10.2](https://doi.org/10.1001.1.22516972.1400.29.51.10.2) [In Persian]
- Shojaei Zand, Ali Reza. (2015). Religion in the Modern Age and Context. Tehran: Institute of Humanities and Cultural Studies. p. 141. [In Persian]
- Siyahi Zadeh Fard, Seyyed Hassan Ali. (2014). Religious Education of Students in the Country's Education System; Status Assessment, Challenges and Policy Requirements.

- Monthly Journal of Expert Reports of the Research Center of the Islamic Consultative Assembly, 32(7) 1-32. [In Persian]
- Sobhani Nejad, Mehdi et al. (2014). Explaining the Nature, Dimensions and Components of Religious Education. Quarterly Journal of Epistemological Studies in the Islamic University, 18(1); 61-44. [In Persian]
- Taghipourzahir, Ali (2008). Introduction to Educational and Curriculum Planning. Tehran: Agah Publications. Page 42. [In Persian]
- Tajik-Esmaili, Somayeh. (2019). Predicting the Level of Students' Religiosity Based on Internet Dependence and Belief in a Just World. Religion and Communication, 2(2);29-79. [In Persian]
- Vahdani, Mohsen. (2019). Physical education curriculum with the nature-oriented approach of monotheism. Educational Research and Planning Organization of the Ministry of Education. pp. 42-48. [In Persian]

